

ЗВИЧАЇ ПРИ НАРОДЖЕННІ ДИТИНИ НА БОЙКІВЩИНІ. ДИНАМІКА ЗМІН В ОБРЯДОВОСТІ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ

Зоряна Небесна

УДК 392.1(477.86/.87)“19/20”

У статті досліджено звичаї та обряди, пов'язані з народженням дитини, проведено порівняльний аналіз традиційних і сучасних елементів родильної обрядовості українців Бойківщини.

Ключові слова: сім'я, народження дитини, обряд, традиція, ритуал, мораль.

In the article, there is an investigation of the customs and rites connected with a birth of a child, and there is a comparative analysis of traditional and modern elements of the puerperal rites of the Boykivshchyna's Ukrainians.

Keywords: family, childbirth, rite, tradition, ritual, morality.

Духовна культура в процесі розвитку нації є однією з основних її складових і виконує важливі суспільні функції. Саме культурні особливості допомагають ідентифікувати людські спільності за етнічною чи соціальною ознакою, а також зберегти їх самобутність та внутрішню консолідацію.

Мета дослідження — безпосередній аналіз трансформації родильної звичаєвості й обрядовості на Бойківщині в порівнянні із сучасною обрядовістю та виокремлення шляхів збереження кращих традицій. Поданий матеріал має відповідну практичну значимість, оскільки може бути використаний під час написання узагальнюючих праць з української етнології, історії, краєзнавства.

Обрядовість народу — органічна складова його традиційно-побутової культури, що відображає світоглядні засади, рівень соціально-економічного розвитку суспільства, а також є однією з основних етновизначальних ознак. Серед календарних і трудових свят, які більше суспільно заангажовані, родильна обрядовість, навпаки, обмежена родинним колом. Звичай та обряди при народженні дитини відбивають увесь спектр функцій, покладених на сім'ю як основу буття суспільства.

З розвитком раціональних знань сенс магичних обрядів поступово втрачався, а ритуальні дії перетворилися на одну з традиційних норм побуту українців, зокрема, в Карпатському регіоні. З появою нових обрядових дій і символічних ритуалів, старі також продовжують функціонувати, однак їх зміст і форма поступово змінюються. Так утворився багатофункціональний обрядовий

комплекс. Ця закономірність особливо рельєфно виявляється на прикладі обрядів родин і хрещення, що пояснюється надзвичайною делікатністю самого факту народження дитини. Згідно зі звичаєвим правом, родина вважалася повноцінною тільки тоді, коли в ній були діти. Коли ж, з різних причин, подружжя не могло мати дітей, їм глибоко співчували. Бездітність трактувалася як кара за гріхи попередніх поколінь. Нерідко у разі відсутності дітей сім'я реально переставала існувати, кожен з подружжя, звинувачуючи свою половину в безплідності, міг зважитися навіть на подружню зраду, оскільки вважав себе повністю не зв'язаним зі своєю сім'єю [6, с. 67]. Недарма в народі побутовали прислів'я «Хата з дітьми — базар, без дітей — цвинтар», «Діти — божа роса».

Звичай та обряди, присвячені народженню дитини, ще в першій половині ХХ ст. були «домашніми, буденними», у них брали участь тільки найближчі родичі (мати-породілля, батько та повивальна баба).

Із соціально-економічними змінами, зростанням добробуту, розширенням мережі лікарських установ пологи відбуваються в лікарні, що внесло корективи до структури звичаєвості. Цьому циклу обрядів присвячено менше досліджень, проте є узагальнюючі праці як із родильної традиційної обрядовості, так і з питань їх локального побутування [6, с. 14]. Можна виділити три цикли родильної обрядовості, пов'язані з народженням дитини: передпологовий, власне пологи і післяпологовий [вибір імені дитини; вибір кумів; обряд

прилучення дитини до родового вогнища (рідного дому) тощо].

Передпологові прикмети були покликані сприяти нормальному перебігу вагітності та доброму самопочуттю жінки. В українців Бойківщини існувало загальне повір'я, що доля людини визначалася ще до її народження, тобто те, що призначене в утробі матері, — неминуче, а жодне запобігання не здатне змінити долю. Це повір'я підкріплювалося посиланнями на різні історії та легенди, поширені серед жителів.

Жінку, що мала стати матір'ю, завжди шанували як ту, у чийх руках було майбутнє роду. У період вагітності вона мала дотримуватися певних застережень, що, за народними повір'ями, полегшувало пологи, а майбутній дитині забезпечувало щасливе подальше життя [3, с. 101]. Бойки й донині вірять, що дитина здатна відчувати зовнішні впливи, яких зазнає матір.

Вагітну оберігали від усіляких несподіванок та неприємностей. Це до народження дитини жінка повинна була дотримуватися, крім гігієнічних, ще деяких інших умов: не шити в неділю й на свята, оскільки вважалося, що можна зашити дитині очі. Усі випадки сліпонароджених дітей пояснювали саме цією обставиною. Нині вагітні жінки також намагаються дотримуватися цих вірувань, хвилюючись за здоров'я майбутньої дитини.

Жінці, яка була при надії, радили уникати зустрічей з каліками, хворими, негарними людьми і взагалі негативних емоцій, щоб це не передалося дитині, не вплинуло на фізичний розвиток плоду. Їй не можна дивитися на вогонь і мерця, бити тварин, брати щось чуже, сердитися, сваритися, гніватися. Не слід стикатися зі «світом померлих» (вважається, що це може зашкодити майбутній дитині): не можна ходити на похорони, навіть виходити з хати, коли поряд проходить поховальна процесія. Коли ж тіло небіжчика перебуває в хаті, де є вагітна жінка, то їй на руді перев'язували палець червоною ниткою, щоб дитина «не була така, як мертва» [10, с. 12].

Звичай велів, як зазначають інформатори, не відмовляти вагітній жінці, коли вона просить щось допомогти або позичити, тому люди намагалися задовольнити її бажання, коли їй «забаг-

лося» щось з'їсти чи випити [21]. Рекомендації, обереги, норми поведінки вагітної, ставлення до інших людей базувалися здебільшого на народному досвіді й раціональних знаннях народної медицини, розумінні фізіологічно-психологічного стану жінки в цей період. Вони мають багато спільного з аналогічними традиціями інших народів. Чимало з них побутує і в наш час, але дотримуються їх не так суворо.

Майбутня мати також повинна була приховувати від сторонніх інформацію про наближення своїх пологів. Вважалося, що чим менша кількість людей знала про час пологів — тим краще. Із цього приводу існувало повір'я, що породілля буде страждати муками народження стільки годин поспіль, скільки осіб знають про час пологів. Тепер матері тільки в тісному сімейному колі повідомляють дату пологів, а під час перебігу вагітності обов'язково консультуються з медичними фахівцями та навіть вираховують час народження дитини. За низкою прикмет (форма живота вагітної, плями на обличчі, рухи дитини, потреби в їжі і т. д.) визначали, хто народиться — хлопчик чи дівчинка [20]. На Стрийщині, зокрема, зауважували, що «перед хлопцем — живіт круглий, а перед дівчинкою — плескатий». Стать майбутньої дитини визначали іноді за формою грудей вагітної жінки: тверді й пружні віщують народження дівчинки, м'які — хлопця. Вважається, що правий бік вказує на сина, а лівий — на доньку [26]. Нині за допомогою техніки можна дізнатися стать малюка, проте майбутня мати повідомляє цю новину лише батькові — так заведено на Стрийщині.

Згідно зі звичаєвою настановою, якої дотепер дотримуються в зазначеному регіоні, для майбутньої дитини не годиться заздалегідь готувати одяг, оскільки цим можна накликати смерть.

За поведінкою, самопочуттям, а також потребами вагітної, звичайно, стежать її мати чи свекруха, бабуся, чоловік. Свою турботу та увагу до майбутньої матері мають виявляти й інші члени родини та взагалі всі, хто контактує з нею. Раніше з наближенням пологів до вагітної запрошували бабу-повитуху [2, с. 238]. Саме їй здавна відводилася основна роль у всій родильній обрядовості, адже від її знання й уміння значною мірою зале-

жало життя та здоров'я новонародженого. Така баба-повитуха мала заслужений авторитет, її поважали односельці. Побутовували й різні вірування та погляди містичного характеру на дії, що виконує повитуха, як на всемогутні (розв'язування вузлів, відмикання замків, розплітання волосся, прийняття дитини), спрямовані насамперед на щасливе завершення пологів [7, с. 113]. Це пояснювалося тим, що професійне акушерство розвивалося в сільській місцевості досить повільно, тому «повивальному» ремеслу не було альтернативи [4, с. 2]. Коли надходив час народжувати, то жінка терпіла кілька годин, щоб люди не бачили, як баба-повитуха йде до її хати. Якщо в будинку було багато людей, вагітна влітку йшла народжувати в стайню, стодолу, а частіше — «де схватонуло, там і вродила» [22]. Крім цього, жінка розплітала волосся, розв'язувала всі вузли на одязі, розстібала застібки, знімала перстень, сережки (так і нині роблять у пологових будинках) — такі заходи повинні були полегшити перейми [2, с. 239].

У деяких селах у будинку відмикали всі замки, баба допомагала породіллі («поліжниці») масажем, розтиранням, вигріванням. Через деякий час давала їй пити воду з пригорщі, потім зливала над нею воду, приказуючи: «Як ота вода легко з тебе зійшла, так би ота дитина легко зійшла» [22]. Коли жінка народжувала сама, про це нікому не казали. Народивши, породілля сама вставала, зав'язувала пуп ляним повісом, купала дитину, сповивала в «півку» — домоткане покривало [22].

Комплекс традиційних обрядів, пов'язаних з народженням дитини, становить основу і сучасної родильної обрядовості українців Бойківщини. Звичайно, за нових соціально-економічних та культурних умов, багато що проявляється в трансформованому вигляді. Породіллю тепер провідують у пологовому будинку не лише рідні, але й сусіди, друзі, колеги по роботі, приносять гостинці, солодоці, щоб життя немовляти було солодким [24].

Після народження дитини українці Карпат забезпечують її від лихого різними магічними діями, починаючи з купання. Колись у першу годину по народженні немовля купали, щоб воно було сильним, як вода. У воду додавали корінь дев'ясила,

слабкий відвар чебрецю і кілька крапель свяченої води [20]. Віра в чудодійні властивості першої купелі подекуди збереглася до середини ХХ ст., а в західних областях України й донині, але склад і кількість символічних предметів, які додавали у воду, змінився. Тепер туди кладуть золоті вироби, ручку, гроші. Символічне значення свяченої води, зілля, хліба, зерна не завжди розуміють, але часто теж використовують.

Магічного значення горяни надавали діям з водою з дитячої купелі. Здебільшого її виливали під якесь дерево (горіх, ясен, солодку грушу, яблуню та ін.) або на барвінок, щоб хлопчик чи дівчинка росли здоровими, високими, гарними, а в майбутньому швидше одружувалися. З обереговою метою подекуди таку воду виливали в «незахідне місце»; охоронне значення має й заборона виливати її після заходу сонця — у час, коли, за давніми прикметами, активізується нечиста сила. Нині першу купіль дитини, за традицією, проводять після повернення з пологового будинку породіллі з новонародженим хтось зі старших жінок чи бабуся (у давнину — баба-повитуха) [25].

На охорону дитини й матері від злих сил та зурочення спрямована низка інших післяпологових звичаїв: не вивішувати на ніч надворі випрані дитячі пелюшки; не гасити вночі світла (свічки) до хрещення немовляти; скроплювати дитя й породіллю свяченою водою, обкурювати свяченим зіллям; зав'язувати жінці в сорочку часник, класти біля неї ніж і забивати ніж або серп над дверима; ховати в дитячій колиці свячену воду, часник, образки; одягати немовляті сорочку навиворіт; прив'язувати на руку червону нитку або стрічку тощо.

Власне, під час першої купелі дитині ще й давали ім'я. У селах Стрийського району в ХХ ст. баба-повитуха брала новонародженого на руки і клала в ночви з холодною водою, узятою того самого дня з річки. Батько давав дитині ім'я у той момент, коли баба занурювала її у воду. Звичай купати дитину в холодній воді мав глибоке коріння [26]. Пізніше в Україні хворих дітей купали в «йорданській воді» [14, с. 269]. Першу купіль дитини можна розглядати як прообраз церковного обряду хрещення. Із поширенням у побуті християнських цінностей,

обряди, які раніше присвячували дню народження дитини, за аналогією здійснювали на хрестини. Підтвердженням цієї думки є той факт, що жінки приносили на гостину після хрещення ті самі продукти, що й на «родини». Сам ритуал церковного хрещення здійснювали за канонізованим християнською релігією сценарієм, одним з основних компонентів цього дійства була вода [8, с. 35].

Упродовж кількох днів після народження дитини породіллю відвідували заміжні родички, сусіди, подруги, які, вітаючи, обов'язково приносили традиційні для такої okazji продукти (мед, цукор, сир, масло, яйця тощо) [20]. Нині цей звичай зберігся, а до традиційних подарунків додалися бойківські «плячки» — різновид домашньої випічки [20]. Загалом кожен обряд, що супроводжував народження дитини, її ознайомлення і становлення в суспільстві, був спрямований на те, щоб, за допомогою магії контакту, подібності тощо виховати працьовиту й чесну людину.

Хрестити дитину намагалися якнайшвидше. Як уже зазначалося, біля нехрещеної дитини на ніч запалювали свічку, щоб відігнати злих духів [10, с. 12]. Згідно з народними віруваннями, якщо дитина помирає нехрещеною, то вона не може потрапити до раю, зустрітися з Богом, бо саме через таїнство святого хрещення вона стає членом християнського світу. Померлу нехрещену дитину називають «стратча». На місці, де поховують таке немовля, трапляються нещасні випадки [25].

Перед обрядом хрестин вибирали кумів. За релігійними традиціями, хрещеними батьками могли бути далекі родичі батька або матері новонародженого, тому кумівство було як кровною, так і духовною формою суспільних взаємин [9, с. 174]. Хрещені мали бути гарними господарями, порядними особами, моральні якості яких слугували б взірцем для майбутнього похресника. Їхнім обов'язком були турбота, захист і надання матеріальної допомоги похресникові. Кумівство прирівнювалося до кровного споріднення, тому гріхом вважався шлюб навіть між дітьми кумів.

Відмова від кумівства — гріх. На теренах Бойківщини хрещених батьків і досі називають «нанашко» і «нанашка».

Напередодні хрещення батько новонародженого йшов домовлятися до священника і на питання, за чим він прийшов, чоловік відповідав: «Бог дав гаразд, народилася дитина», а часом: «Богу дякувати, уродився хлопець». Народження хлопця було бажанішим, ніж дівчинки, що пояснювалося насамперед економічними, світоглядно-психологічними чинниками. Згідно з нормами звичаєвого права бойків, видаючи заміж дочку, їй виділяли певну частку майна («віно») [13, с. 143]. Нині батько, прийшовши до священника, дає добровільну пожертву на храм; якщо сім'я бідніша, то допомагає в господарстві, крім цього — дарує на знак подяки хліб, молоко, яйця, пляшку спиртного, солодощі тощо.

Церковний обряд хрещення в кожній бойківській родині відзначали особливо урочисто. На Стрийщині його здійснювали через два-три тижні після народження. Хрещені батьки вважалися родичами, а для похресника — другими батьками. Якщо в сім'ї траплялися якісь негаразди, то в скрутну годину саме хрещені допомагали піклуватися про дитину. За звичаєм за кумів обирали людей, у яких були свої діти [20]. Різною була й кількість пар кумів: від однієї до п'яти. Тепер на Бойківщині беруть лише одну пару кумів, рідше — дві. Хрещені батьки мали бути християнами. Під час хрещення в церкві дитині давали ім'я. Серед українців зазначеного регіону побутувала думка, що вдало вибране ім'я мало сприяти щастю та добробуту його власника. З першої половини ХХ ст. й донині батьки самі називають свою дитину, орієнтуючись за церковним календарем, або ж дають ім'я на честь батька чи діда. Трапляються й такі випадки, коли дитині дають два імені, одне — церковне, щоб у неї був святий покровитель, а друге те, яким усі називатимуть новонароджене дитя. Як розповідають інформатори, часом бувало таке, що позашлюбній дитині давали негарне ім'я як ознаку її незаконного народження; нині таких випадків мало [20].

Хрещення й сьогодні вважається однією з найурочистіших подій у житті людини. Під час цього обряду майже повсюди передбачали, чи здорова буде дитина, чи житиме, чи буде щасливою: «Як дитину хрестять, а вона чхає на крижмі, або во-

робиться, то це добре, бо дитина буде жити» [12, с. 5]. Загальнопоширене повір'я — якщо під час хрещення дитина не плаче, коли на неї ллють холодну воду, то вона помре [12, с. 192]; плач дитини при хрещенні, навпаки, віщує здоров'я [там само]. На святкування після хрещення дитини приходять багато гостей: родичі, сусіди, знайомі. У першій половині ХХ ст. не обходилося на хрестинах і без звичних страв, що подавали в певній послідовності (залежно від посту). Однією з основних була каша, мабуть, як залишок давніх жертвувань у вигляді зернових. На Стрийщині ми зафіксували цікаві обрядодії з кашею: баба-повитуха або хрещений батько за столом піднімали горщик із кашею, бажаючи так багато добра і щастя, як «зірок на небі». Нині цей обряд втрачено. Звичай, пов'язані з кашею, є й в інших регіонах. Зокрема, у с. Надорожне, що на Тернопільщині, традиційним було «молити кашу», «розбивати кашу», тобто розбивати горщик із кашею, якою частують гостей. За цю кашу запрошені платили пожертви для дитини, породіллі, баби-повитухи [19]. «Усюди дають їсти і пити, як на весіллі: пироги зі сметаною, борщ, м'ясо, росіл з м'ясом, кашу, капусту тушковану, рибу різних видів, голубці, сир» [17, с. 19]. У період посту страви були пісними, приготованими на олії, а в інший час стіл розкошував м'ясними наїдками. У наш час на зміну звичним стравам прийшли делікатесні: м'ясо в різноманітних видах, налисники із сиром та м'ясом, салати, капуста тушкова, рибні вироби, навіть бутерброди з ікрою, випічка, фрукти та овочі (залежно від матеріальних статків сім'ї). Хрестини святкують також у розважальних місцях, кафе, ресторанах, винаймають навіть музикантів для розважання гостей [27]. Щоб життя новонародженої дитини було щасливим, гості виголошують багато побажань і вручають подарунки. Кум зазвичай приходить із хлібом, а кума — із крижмом, але нині приносять також цукор та солодоці. Вірили бойки і в магічну силу крижма. Якщо хрещена мати не принесла його, то вважалося, що дитина почне пізно ходити і говорити.

Обов'язковим та особливо бажаним і поважним гостем на хрестинах була баба-повитуха. Її теж обдаровували, а подекуди навіть приспівували:

Дайте бабці два черевички,
Дайте бабці на оба,
Шоби баба не ходила
Така бідна, убога [22].

На «черевички» або «на чупець» (очіпок) повитусі давали гроші. У с. Ланівка монети кидали на підлогу, а баба брала віника і замігала ці гроші: частину брала собі, а решту віддавала породіллі. Гроші, хліб, полотно повитусі дарували також одразу після того, як вона прийняла пологи.

Після хрестин практикували також різні охоронні дії для захисту дитини та матері від шкідливого впливу злих сил і духів, «поганих очей» — так званих уроків. У колиску клали гострі металеві предмети (ніж, ножиці, голку), вірячи в їх магічну силу. Ця віра в оберегові властивості, очевидно, була пережитком вшанування металу та приписування гострим предметам надзвичайних властивостей [15, с. 6]. Нині руку дитини, як уже зазначалося, перев'язують червоною стрічкою або ниткою («від уроків»). Сповиту дитину також перев'язують червоною стрічкою, щоб захистити від зурочень.

Аналізуючи звичай влаштовувати гостину на честь новонародженої дитини, можна виділити притаманні бойкам риси національного характеру, а саме: доброзичливість, щирість, гречність. Тому так важливо не втратити багатотисячову скарбницю правил і приписів народного етикету, утіленого в народних звичаях і обрядах.

Через рік після народження на Бойківщині відбувалася гостина на честь урочистого обряду першого постриження за участю кумів, що символізувало прилучення дитини до роду. Уважалося, що перше волосся дитини акумулює життєву силу, необхідну для її подальшого розвитку [16, с. 75]. Перше постриження дитини проводять традиційно у віці одного року. На Стрийщині побував звичай спалювати волосся хлопчика, а дівчаче — кидати в річку, щоб добре росло («би воно так росло, як вода пливе»). З тією ж метою перше волосся підкладали під вербову кору.

Обряд постриження має давнє коріння — ним завершувався цикл родильної обрядовості. Він символізував початковий етап ініціації, тобто був первинною обрядодією з низки інших, за допомогою якої згодом здійснювався перехід малолітніх хлопців

у стан дорослих мужчин-воїнів [1, с. 149]. Сучасні дослідники прирівнюють обрядові постриження до уявного стану тимчасової смерті, дії, що передує подорожі та перебуванню ініціанта в потойбіччі — пострижений символічно переходив до іншого світу — світу предків. Волосся, зрізане під час постриження, змішували із землею — це була своєрідна жертва богам смерті й потойбіччя, духам предків. Цей обряд зберігся донині практично без змін.

Народна традиція поклала на батьків основний обов'язок — добре виховати дитину, аби вона стала гарною людиною: «Умів дитину народити, умій і вивчити» [5, с. 56]. Уже колискові пісні закодовують у душі дитини такі важливі риси, як працьовитість, чесність, доброта, шанобливе ставлення до батьків, старших людей: «Коли дитини не навчиш у пелюшках, то не навчиш у подушках» [20]. Безперечно, колискові сприяли розвитку музичних здібностей дитини. Можна сказати, що материнська пісня є основою творення всієї української пісенності, шанованої та знаної у світі. Колискові пісні особливо емоційні, адже в них тісно переплетені радість і біль, материнська тривога і надія. Біля колиски відбувалася найбільша таїна людського буття — «переливання» в душу дитини найпотаємніших і найщиріших материнських почуттів. Де ще можна відчутти більшу щирість, ніж у материнських мріях? Навіть якщо немовля ще не усвідомлювало смислової навантаженості слів, вони, відкладаючись у його підсвідомості разом із мелосом колискової, ставали тим емоційним фундаментом, на основі якого згодом формувалися моральні якості дитини [17, с. 328].

Польові дослідження є свідченням того, що нині звужується побутування цього жанру, адже

1. *Балушок В.* Обряди ініціацій українців та давніх слов'ян. — Л.; Нью-Йорк, 1998.

2. *Бойківщина: історико-етнографічне дослідження* / за ред. Ю. Гошка. — К., 1983.

3. *Борисенко В. К.* Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців. — К., 2000.

4. *Боряк О. О.* Трансформаційні зміни у функціях баби-повитухи як ключового персонажа родильної обрядовості // *Етнічна історія народів Європи.* — 2007. — Вип. 7.

5. *Вовк Х. К.* Студії з української етнографії та антропології. — К., 1995.

молоді мами не знають колискових пісень. У селах Стрийщини жінки середнього й старшого покоління ще досить добре пам'ятають колискові, співають їх онукам. Це дає надію на збереження цього важливого жанру фольклору.

Звичаї та обряди, пов'язані з народженням дитини, мають багато архаїчних елементів та локальних варіантів. У сучасному побутуванні їх не завжди осмислюють відповідно до первісного магічно-символічного значення, проте досі дотримуються, оскільки українці Бойківщини в народній традиції поєднували ці звичаї та обряди з життєво важливою функціональністю, успішним народженням, здоров'ям матері і дитини, благополуччям і щастям новонародженого. Це основні мотиви всього комплексу народних звичаїв та обрядів, їх практично-раціональних і магічно-ілюзорних елементів.

Нині в цій сфері народних традицій сталися значні зміни. Забулися не лише різні магічні ритуали, але й чимало раціональних моментів, що мали охоронно-практичне значення, посилювали сприйняття гуманістичної сутності народження дитини, символізували прилучення до сімейного та громадського колективу. Ті моменти родильної обрядовості, що зберігаються (відвідування породіллі, обдаровування дитини і матері, перша купіль, гостина тощо), побутують здебільшого без їх колишнього ритуально-магічного забарвлення.

Родильна обрядовість українців Бойківщини — це насамперед вияв світорозуміння та світоглядних переконань народу, який своєю багатовіковою історією, усім своїм досвідом життєдіяльності глибоко закорінений у природу і уявляє себе її частиною.

6. *Гаврилюк Н. К.* Картографирование явлений духовной культуры (по материалам родильной обрядности украинцев). — К., 1981.

7. *Гвоздевич С.* Родильна обрядовість українців XIX — початку XX ст. // *Народознавчі зошити.* — 1997. — Зош. 2.

8. *Гвоздевич С.* Вода і вогонь у родильній обрядовості українців XIX — початку XX ст. // *Народознавчі зошити.* — 1995. — Зош. 1.

9. *Гошко Ю.* Населення Українських Карпат XV—XVIII ст. — К., 1976.

10. *Грушевський М.* Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. — К., 2001.

11. *Дерлиця М.* Селянські діти // Етнографічний збірник. – Л., 1898. – Т. 5.

12. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу: Матеріали з полудневої Київщини, зібрав Мр. Г[рушевський] / обробив З. Кузеля // Матеріали до українсько-руської етнології. – Л., 1906. – Т. 8.

13. *Зубрицький М.* Імена, назви і прізвиська у селян с. Мшанця Старосамбірського повіту // ЗНТШ. – 1907. – Т. 79.

14. *Лепкий Д.* Деякі вірування про дитину // Зоря. – 1886. – № 15/16.

15. *Сумцов Н. Ф.* Личные обереги от сглаза. – Х., 1896.

16. *Товстуха Є. С.* Чари: лікувально-оздоровчі та ужитково-етнічні традиції українців. – К., 2001.

17. Українська етнологія / за ред. В. К. Борисенко. – К., 2007.

18. *Чичула А.* Народна пожива в Дрогобицькому повіті // Матеріали до українсько-руської етнології. – Л., 1910. – Т. XVIII.

19. Записала З. Небесна від М. І. Небесної у 2010 році в с. Надворне Бережанського р-ну Тернопільської обл.

20. Записала З. Небесна від М. І. Андрушко в 2010 році в с. Нежухів Стрийського р-ну Львівської обл.

21. Записала З. Небесна від С. У. Остах у 2010 році в с. Нежухів Стрийського р-ну Львівської обл.

22. Записала З. Небесна від А. І. Андрушко в 2010 році в с. Ланівка Стрийського р-ну Львівської обл.

23. Записала З. Небесна від М. І. Гросс у 2010 році в с. Завадів Стрийського р-ну Львівської обл.

24. Записала З. Небесна від Л. І. Гросс у 2010 році в с. Завадів Стрийського р-ну Львівської обл.

25. Записала З. Небесна від М. В. Заєць у 2010 році в с. Завадів Стрийського р-ну Львівської обл.

26. Записала З. Небесна від Л. І. Андрушко в 2010 році в с. Завадів Стрийського р-ну Львівської обл.

27. Записала З. Небесна від Л. М. Соляник у 2010 році в с. Нежухів Стрийського р-ну Львівської обл.

ЛЕМКІВСЬКІ ТРУДОВІ ПІСНІ-ДІАЛОГИ

Ярослав Бодак

УДК 398.85(477.87)

Статтю присвячено дослідженню лемківських трудових пісень — польових та пастуших. У ній уперше опубліковано чотири різновиди пастуших пісень-діалогів і одна копальницька пісня-сценка, які за своїми функціями і стилем належать до унікальних зразків лемківського музичного фольклору.

Ключові слова: «гівкання», «гоякання», копальницька пісня-сценка.

This article contains a research of Lemky's labour field and shepherd folk songs. Four diverse shepherd songs-dialogues and one *kopalnytska* song-sketch, which are published here for the first time, belong to a unique standard of Lemky's musical folklore due to their functions and style.

Keywords: *hivkannia, hoyakannia, kopalnytska* song-skech.

Серед жанрів лемківського фольклору помітне місце займають трудові пісні. Щоправда, більшість збирачів та дослідників лемківського музичного фольклору не виділяють їх у самостійний жанр, зараховуючи то до побутових, то до ліричних, або ж до пісень про кохання. Виняток становлять пастуші пісні, хоч у збірниках лемківських народних пісень їх теж не називають трудовими. Саме поміж пастуших трапляються напрочуд цікаві зразки пісень-діалогів.

До трудових належать пісні, що виконуються під час роботи. Їх мета — організація

трудового ритму, полегшення процесу праці. Це — власне трудові пісні. В Україні вони не збереглися. До таких слід зарахувати також пісні, присвячені певному виду робіт¹. Вони або тематично пов'язані із цими видами робіт, або ж виконуються під час роботи за традицією. Це переважно ліричні пісні жартівливого характеру та побутові пісні. Їх називають умовно-трудовами [3, с. 62].

Серед останніх особливе місце займають пісні-діалоги². Уперше в українській фольклористиці на них звернув увагу В. Гошовський [1]. Словацькі й моравські пісні-діалоги «helekašky»